

7. Ярмыш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве. Философско-правовой анализ / Н.Н. Ярмыш. – Х. : Право, 2003. – С. 36–103.
8. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю.В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – С. 108.
9. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. М.І. Бажанова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 214–216.

Анотація

Слободяник Т.М. Відповідальність співучасників при добровільній відмові вчинення злочину. – Стаття.

Регулювання питань співучасті у законодавстві про кримінальну відповідальність дозволяє провести чітку межу між спільною злочинною діяльністю і вчиненням антисуспільного діяння однією особою, а також точніше індивідуалізувати відповідальність співучасників залежно від ролі і ступеня участі у вчиненому злочині. Необхідність законодавчого регулювання розглянутого кримінально-правового інституту визначається також тим, що при співучасті у злочині наявні істотні особливості добровільної відмови від доведення посягання до кінця, а також правової оцінки вчиненого.

Ключові слова: добровільна відмова, співучасники злочину, кримінальна відповідальність.

Summary

Slobodyanuk T.M. Responsibility of accomplices with a voluntary renunciation for committing crime. – Article.

It is possible to create a precise border between the general criminal activity and fulfillment of antisocial action by one person as well as making individual responsibility of associates due to the role and level of participation in a committed crime by the mean of regulation of the questions of complicity in criminal responsibility legislation. Necessity of legislative regulation of the considered criminal-legal institute is also defined by the fact of existence of available essential features of voluntary refusal from encroachment completing, and also a legal estimation of a criminal conduct.

Key words: voluntary renunciation, accomplices of a crime, criminal liability.

УДК 343.6:614.2

Г.В. Чеботарьова

ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ, НА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ МЕДИЦИНИ

Медицина є видом соціальної практики, властивістю якої є створення різного характеру загроз для ряду суспільних відносин. Лікувальна (як і діагностична та профілактична) діяльність передбачає впливи на людський організм, які у вузькому розумінні можна розглядати як заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони (тілесній недоторканності особи, її здоров'ю, честі, гідності). Сучасна медицина широко використовує високоефективні сильнодіючі, агресивні засоби діагностики й лікування (рентгенівське обладнання, кобаль-

тові гармати, лазерні апарати, прилади з використанням ультразвуку, властивості електричного струму, сильнодіючі лікарські препарати тощо). Більшість інвазивних медичних втручань передбачають хоча б мінімальні, тимчасові порушення анатомічної цілості органів або тканин тіла пацієнта, їхніх фізіологічних функцій (що з правової точки зору відповідає об'єктивним ознакам тілесних ушкоджень), заподіяння особі неприємних відчуттів, болю, страждань, психологічних стресів тощо. Не випадково сьогодні серед засад кримінально-правового статусу медичних відносин фахівці називають принцип неминучості заподіяння шкоди пацієнтові при наданні йому медичної допомоги [1, с. 22].

Ігнорування кримінальним правом зазначених обставин і спроби реагування на всі подібні загрози та негативні наслідки у сфері медичної діяльності репресивними заходами небезпечні зупинкою розвитку практичної й науководослідницької сфер охорони здоров'я (адже при формальному підході більшість медичних втручань необхідно кваліфікувати як посягання на здоров'я або на життя людини). У цьому зв'язку актуальним питанням забезпечення правопорядку в медицині (а у більш широкому контексті – охорони засобами кримінального права прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин) є не лише встановлення форм поведінки, що підлягає криміналізації у сфері охорони здоров'я, а й вироблення засад, за якими визначається правомірність результатів впливу діяльності медичних працівників на суспільні й індивідуальні блага, що захищаються законом. Вирішення останнього завдання передбачає використання положень кримінально-правового інституту обставин, що виключають злочинність діяння. На деякі проблеми змісту юридичних підстав, що усувають кримінальну відповідальність за діяння медичних працівників, що зовні подібні до передбачених кримінальним законом злочинів, їх впливу на механізм забезпечення кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медицини зверталася увага в працях Ю. Бауліна, П. Андрушка, В. Глушкова, Ф. Бердичевського, С. Стеценка, М. Анчукової, І. Івшина, В. Битєєва, П. Мазіна, Г. Пономарьова, О. Ющик та деяких інших фахівців у галузі кримінального та медичного права. Однак не всі питання, що стосуються юридичної природи, видів, значення цих обставин, є, на нашу думку, остаточно вирішеними. Продовження їх розробки є метою цієї статті.

Надання суспільством медичним працівникам права і можливості втручатися у сфери безпеки здоров'я та життя людини є соціально обумовленою та виправданою необхідністю (медицина як специфічна соціальна діяльність виникла, існує та розвивається у зв'язку з природною потребою людини у забезпеченні її здоров'я як запоруки власного існування, фізичного й психічного благополуччя). При цьому за наявності потреб для такого втручання, його доцільності, виконання його у відповідності до визнаних медичною наукою й практикою технологій, настання несприятливих, зовні шкідливих наслідків діяльності медичних працівників отримує позитивну або, принаймні, нейтральну суспільну оцінку, а законом визнається правомірним та допустимим. Однак важливим питанням для забезпечення оптимального правового регулювання суспільних відносин у сфері медицини залишається правильне визначення

правових підстав, що характеризують як правомірну лікувально-профілактичну і науково-дослідницьку діяльність у сфері охорони здоров'я.

Виходячи із основних положень інституту обставин, що виключають злочинність діяння, потреба у зверненні до його норм існує, по-перше, лише стосовно випадків, коли спостерігається відповідність об'єктивних й суб'єктивних ознак поведінки осіб, що діють у сфері медицини (суб'єктів, об'єктів шкоди, характеру діянь та їх наслідків, суб'єктивного ставлення до своєї поведінки), та злочинних діянь, описаних в Особливій частині КК. Якщо в діянні особи не вбачається ознак, властивих певному злочину, не виникає питання і щодо його оцінки крізь призму обставин, що виключають злочинність діяння. По-друге, застосування положень про зазначені обставини доцільне лише у випадках, коли відсутні інші причини для визнання діяння у сфері медицини незлочинним (такі, як казус, добросовісна лікарська помилка тощо).

У літературі обставини, які виключають злочинність діяння, класифікуються за різними критеріями. Зокрема, за правовими підставами Ю.В. Баулін розрізняє обставини, які передбачені Загальною частиною КК, Особливою частиною КК та іншими (не кримінально-правового характеру) нормативними актами. У межах інституту кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медицини передбаченими Особливою частиною КК обставинами є поважні до невиконання професійних обов'язків причини (ст. 139 КК) та згода пацієнта або його законного представника (ст. 141 КК). Доцільно відзначити й загальні обставини, що можуть впливати на правову оцінку випадків реального заподіяння шкоди у сфері медицини – діяння, пов'язане із ризиком (ст. 42 КК), крайня необхідність (ст. 39 КК). Існує в цьому інституті й обставина, передбачена іншими (не кримінально-правового характеру) нормативними актами, – це положення Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», в якому визначено умови правомірності такої трансплантації [2].

Однак слід вказати, що зазначені вище обставини не повною мірою відображають підстави для визнання відсутності суспільної небезпечності й протиправності несприятливих наслідків легальної медичної діяльності. Така обставина, як неминучість заподіяння шкоди пацієнтові при наданні йому медичної допомоги, як зазначалося, є соціально прийнятною, певною мірою врегульованою законодавством. Вона детермінована самою природою медичної діяльності. При здійсненні професійної медичної діяльності безпека заподіяння шкоди часто ще не виявилася, існує лише її вірогідність. Більше того, заподіяння шкоди є не тільки реакцією для відвернення загрози, яка виникла випадково, а й може плануватися заздалегідь [3, с. 52]. Обставини ж, які передбачені у ст.ст. 36-43 КК, мають регулювати поведінку громадян та професіоналів чи службових осіб у випадках, пов'язаних із безпосередньою, реальною небезпекою шкоди правоохоронюваним інтересам у неординарних, екстремальних, конфліктних ситуаціях. У цьому зв'язку стосовно «звичайної», повсякденної професійної діяльності медичних працівників посилення на будь-які обставини, що виключають злочинність діяння, зазначені в кримінальному законі, є недоцільним.

Сама по собі медична діяльність (але, слід підкреслити, якщо вона є легальною, здійснюється належним суб'єктом відповідно до існуючих медичних правил) пояснює допустимість створення загроз об'єктам кримінально-правової охорони та усуває кримінальну відповідальність за це.

Заслугує на увагу в цьому разі наукова позиція В. Михайлова, який називає такі ознаки, які характеризують шкідливу діяльність у будь-якій соціально значущій сфері як правомірну: 1) суспільна визнаність і допустимість конкретних дій у межах соціально необхідної і корисної діяльності; 2) наявність закону або іншого нормативного акта, які регламентують відповідну діяльність та вказують на можливість вчинення конкретних дій у певних ситуаціях; 3) неможливість іншими (нешкідливими) засобами виконати професійні обов'язки або громадський обов'язок в певній обстановці; 4) виконання зазначених дій особою, спеціально вповноваженою на те законом або іншим нормативним актом; 5) дотримання всіх необхідних для конкретного випадку правил, закріплених у нормативному акті, який регулює певний вид службових чи професійних або громадських обов'язків [3]. Подібним чином формулює умови правомірності виконання професійних чи службових функцій і П.П. Андрушко: «1) соціальна корисність або ж допустимість відповідної діяльності; 2) виконання професійних чи службових обов'язків компетентною особою і в межах її компетенції; 3) дотримання правил, які регламентують конкретний вид професійної чи службової діяльності; 4) вибір таких засобів і методів, які або виключали б взагалі можливість заподіяння шкоди інтересам, що охороняються правом, або робили б її мінімально допустимою; 5) наявність у необхідних випадках згоди особи, життю чи здоров'ю якої створюється загроза заподіяння шкоди» [4, с. 231-232]. Медична діяльність традиційно і, так би мовити, «класично» вписується у вказані ознаки правомірності: вона соціально схвалювана, здійснюється згідно з потребами суспільства компетентними суб'єктами з належною освітою та практичними навичками; існує комплекс соціальних (нормативних та моральних) регуляторів різного рівня, які регламентують професійну поведінку медиків; основні засади цієї поведінки вимагають мінімізації, обмеження шкоди, яка завдається в її ході. Отже, здійснення професійних функцій медичним працівником є основною (базовою) обставиною, яка визначає правомірність його дій при наданні медичної допомоги чи послуги і, відповідно, виключає їх протиправність і суспільну небезпечність.

У цьому зв'язку слід визнати перебільшенням твердження багатьох фахівців, що медичний працівник нібито опиняється в обставинах крайньої необхідності або діяння, пов'язаного з ризиком (виправданого ризику), які виключають злочинність діяння щоразу, коли зустрічається з пацієнтом, надає медичну допомогу чи послугу. І.В. Івшин, наприклад, вважає, що «переважна більшість таких, що не є суспільно небезпечними й протиправними, медичних втручань з несприятливим для життя або здоров'я хворого результатом виконуються в умовах виправданого ризику» [5, с. 34]. В. Бітєєв, П. Мазін, Г. Пономарьов вважають, що при наданні медичної допомоги або послуги, залежно від її стадії, змінюється сутність кримінально-правової характеристики обставини,

що виключає злочинність діяння медичного працівника – крайня необхідність чи виправданий ризик. Схожою на наведену (і при цьому, як уявляється, дещо еkleктичною) є й висловлена Г. Рустемовою думка, що дії лікаря, які заподіюють ту чи іншу шкоду хворому, виправдовуються і як законні, і як діяльність, викликана станом крайньої необхідності і згодою потерпілого [6, с. 132].

Підводячи підсумки, підкреслимо, що правомірність заподіяння шкоди у медичній діяльності слід визначати в першу чергу не положеннями про крайню необхідність чи виправданий ризик (хоч і їм належить досить важливе місце у комплексі кримінально-правових засобів забезпечення правопорядку в цій сфері), а нормами законодавства про охорону здоров'я та іншими нормативними актами, які регламентують права й обов'язки та професійну діяльність медичних працівників.

Література

1. Битеев В., Мазин П., Пономарев Г. Крайняя необходимость и обоснованный риск в медицинских отношениях // Уголовное право. – 2001. – № 3. – С. 22–24.
2. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 377
3. Михайлов В. Выполнение профессиональных функций как обстоятельство, исключающее преступность деяния // Уголовное право. – 2002. – № 2. – С. 51–54.
4. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. П.С. Матишевського [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – 512 с.
5. Ившин И.В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния в сфере профессиональной медицинской деятельности // Мед. право. – 2006. – № 1. – С. 33–38.
6. Рустемова Г.Р. Проблемы совершенствования борьбы с преступлениями в сфере медицинского обслуживания населения: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Гаухар Рустембековна Рустемова. – Алматы, 2003. – 359 с.
7. Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. – Х.: Основа, 1991. – 360 с.

Анотація

Чеботарьова Г.В. Проблеми впливу обставин, що виключають злочинність діяння, на механізм забезпечення кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медицини. – Стаття.

Актуальним питанням забезпечення правопорядку в медицині є встановлення форм поведінки, що підлягає криміналізації у сфері охорони здоров'я й вироблення засад, за якими визначається правомірність результатів впливу діяльності медичних працівників на суспільні й індивідуальні блага, що захищаються законом.

Вирішення останнього завдання передбачає використання положень кримінально-правового інституту обставин, що виключають злочинність діяння.

Ключові слова: правопорядок у сфері медицини, кримінально-правова охорона, обставини, що виключають злочинність діяння.

Summary

Chebotarjova G.V. Problems of circumstances influence that eliminate criminality of act, on the mechanism of providing criminal and legal guard of law and order in the sphere of medicine. – Article.

Actuality question of this article concerns with an establishment of forms of behavior which is a subject of criminalization in sphere of public health service. Thus forms are defines the legitimacy of results of activity's influence of medical workers for the public and individual blessings which are protected by the law.

The decision of a last problem provides use of positions of criminal-legal institute of circumstances which exclude the criminality of action.

Key words: law and order in the field of medicine, criminal law protection, the circumstances which exclude the criminal actions.

УДК 343.228(470)

М.С. Крюченко

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НОРМ О НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЕ В УК РФ

Актуальность исследования данной проблемы обусловлена, прежде всего, важнейшими функциями необходимой обороны в условиях становления и развития в России гражданского общества и правового демократического государства. Являясь элементом правовой системы, необходимая оборона способствует блокированию правонарушений и преступлений, служит гарантией законности, стабильности и правопорядка.

Государство в лице органов власти, обеспечивающих правопорядок, не всегда может выполнить это, в этом случае оно корреспондирует право на защиту личности, общества, государства личности, которая вправе совершать любые действия с целью пресечения преступного посягательства.

Правильное применение законодательства о необходимой обороне является важным условием широкого вовлечения населения в борьбу с преступностью.

Современное состояние преступности в России характеризуется крайне негативными качественными и количественными показателями. Достаточно сказать, что в стране ежегодно регистрируется около 3 млн различного рода преступлений, более 60% из которых составляют тяжкие и особо тяжкие преступления. Растёт число преступлений против собственности, жизни и здоровья.

Хотелось бы заметить, что по Российской Федерации, несмотря на снижение количества преступлений, раскрываемость также продолжает снижаться, растёт число не раскрытых тяжких и особо тяжких преступлений. Если данная тенденция будет преобладать и дальше, то в ближайшем будущем в России на долю тяжких и особо тяжких преступлений будет приходиться большая часть всех преступлений, совершённых на территории Российской Федерации.